

Josef Ziegler

I AMBON I PROPOVJEDAONICA*

Apodiktički izraz da je "ambon mjesto naviještanja riječi Božje" u Općoj uredbi Rimskog Misala (OURM) 272, interpretira se njemačkom temeljitošću koja je protkana trajnim nerazumijevanjem. Ambon je potisnuo propovjedaonicu koja je na taj način nestala iz crkve. Ostala je samo kao ukras na zidovima. Na nekim mjestima, nastavši i ulaza na propovjedaonicu, nastala je uzrečica: "visi u zraku". Neki svećenik postavio je neobičnu propovjedaonicu empir stila u prirodu da bi na taj način uklonio nesuvremenu "sablazan".

Govor da su "propovjedaonice postale u našim crkvama muzealni komadi", ne zadovoljava i ne daje rješenje, a u posljednje se vrijeme sve više prigovara takvom razmišljanju. Alternativni zahtjev, "samo ambon" ili "samo propovjedaonica" ne daje nikakvo rješenje.

Povijesni pogled

Grčka riječ *kathedra* označavala je u antici mjesto (sjedalo) za predsjedatelja ili učitelja. Krćanstvo je preuzelo taj izraz za biskupovo liturgijsko sjedalo s kojega je predvodio bogoslužje i držao homiliju. Kad su crkve postale veće, jer je to zatjevao broj vjernika i zbog akustičkih razloga, pojavila se potreba približavanja mjesta za čitanje i propovijed bliže zajednici vjernika. Tako dolazimo do naviještanja s oltarne ograde (*cancelli*) koja se kadkad pomicala i ispred poprečne pregrade. Na toj su se ogradi izgrađivali povišeni podiji s grudobranom prema kome

* Josef ZIEGLER, *Das Eine und das Andere. Zum Verhältnis von Ambo und Kanzel*, *Gottesdienst* XXVI(1992) 20, 153-155. - Preveo: Fra Frano Doljanin

je vodilo nekoliko stuba. To je mjesto po tome nazvano *ambon* (od grčke riječi *anabainein* = penjati se). Augustin i Krizostom koristili su *ambon* ponekad i za propovijed. Glasovit je "zlatni *ambon*" cara Heinricha II. u Münsteru kod Aache-na.

Kad su prosjački redovi u 13. stoljeću započeli s intenzivnijim propovijedanjem, najprije su podizali pokretne drvene propovjedaonice, koje se moglo upotrebljavati i pod vedrim nebom, da se dođe bliže vjernicima i da bi oni lakše razumjeli. Od 14. st. te se propovjedaonice izgrađuju od kamena uz neki stup ili uz uzdužnu pregradu glavne lađe. Taj je način osobito prevladao u Italiji. (Naziv *Kanzel* u njemačkom jeziku podsjeća da su "cancelli" bili prvotno mjesto propovijedanja.) Otrprilike u isto vrijeme gradi se u Srednjoj i Sjevernoj Europi "lectorium" - mjesto za (javno) čitanje - koje je svećenika odijeljivalo od mjesta za vjernike a bilo određeno za čitanja, propovijed i pjevanje. Tim je zahvatom bogoslužni crkveni prostor bio podjeljen na "klerički" i "laički". Početkom 15. st. razvio se oblik propovjedaonice u obliku košare nadsvođene posebnim krovom i sa (spiralnim) stubištem za uspinjanje. Takav oblik propovjedaonice dosegao je vrhunac u 17/18. stoljeću. Crkvena gradnja baroknog vremena temeljila se u stanovitom smislu na teološkom programu, prema kojemu se vršilo oslikavanje i oprema ne samo crkve nego i propovjedaonice. Kod nastojanja oko uređenja oltara, propovjedaonice i prostora za zajednicu (crkvu), mora se uočiti tri načina Kristove prisutnosti. Uz to se posvećivala osobita pažnja na "stol svetog kruha i stol svete riječi" (Thomas Hemerken). Postavljanjem plastičnog ili oslikanog ukrasa (ikonâ - koje imaju snagu govora) na propovjedaonicu već se samim tim predstavljao način naviještanja. Pri oslikavanju propovjedaonica bili su omiljeni ukrasni motivi: četiri evanđelista, crkveni učitelji, ondašnjeg poznatog svijeta, glavne kreposti, slikovito prikazivanje prispodobe o sijaču (Mt 13, 18-29), uz osam blaženstava i Presveto Trojstvo. Na nekim mjestima bila je propovjedaonica i u obliku Petrove lađe ili kao zemaljska kugla prema Gospodnjem poslanju: "Idite po svem svijetu" (Mt 28,19).

U barokno vrijeme bilo je veoma cijenjeno tumačenje riječi Božje kao i vidljivo isticanje propovjedaonice i s njom jako bliske propovjedničke literature toga vremena. Shematsko rastavljanje Katoličke i protestantske crkve u Crkvu sakramenta i Crkvu riječi stvorilo je s vremenom od 18. st. slikoviti izričaj u tzv. propovjedničkim oltarima luteranskih i, još izrazitije, reformatorskih Crkava. Oltar, propovjedaonica i ponekad orgulje poredani su jedno nad drugim. U toku 19. st. smanjilo se veliko štovanje naviještanja u katoličkoj liturgiji. U međuvremenu stajališta se približavaju nakon što navještaj riječi postiže teološku važnost. Tako se kod evangelika čita: "Kod ponovne ili nove gradnje ... postavlja se propovjedaonica u što je moguće većoj blizini oltara (sa strane ili straga). Propovjedaonice se moraju po obliku jasno razlikovati od stvarnog stalka (za čitanje).

U posaborskim odredbama ne govori se više o propovjedaonicama, kad se kaže: "Dostojanstvo riječi Božje zahtijeva u crkvi osobito mjesto za njezino naviještanje... U pravilu takvo mjesto treba biti stalna ambona a ne kakav običan stalak... S ambona se proglašuju čitanja, pripjevni psalm i vazmeni hvalospjev "Exsultet"; isto se tako može s njega držati homilija te sveopća ili vjernička molitva" (OURM 272). Ambon je, dakle, prije svega rezerviran za čitanje iz Sv. pisma. Međutim, često se događa da se letimice pročita pasus(odjeljak): ambon se može koristiti i za homiliju i vjerničku ili sveopću molitvu". Tu treba razlikovati mjesto za čitanje i mjesto za propovijed. "Da mjesto, s kojega se u službi Božjoj čita Sv. pismo i mjesto, s kojeg se propovijeda, nisu identični, pokazuje najstarija predaja... Samo se čitanja moraju s ambona proglašavati, dok za homiliju prednost ima svećenikovo sjedalo pred ambonom." Pri planiranju ili renoviranju crkava, osobita pažnja pripada funkcionalnosti svećeničkog sjedala, ambona i oltara za smisleno izvršavanje liturgije. Stoji li ambon preblizu oltara, ne razlikuje se *liturgia verbi* i *liturgia sacramenti* jer to ne izražava prostor. Stoga se već u najstarije vrijeme preporučivalo da se propovjedaonice oslobode "uloge Pepeljuge". "Gdje prostor i visina dopuštaju propovjedaonicama laki kontakt - možda u malim gotičkim crkvama ili gdje se odgovarajuće može smjestiti bez uništenja prostornog rasporeda - tu je najpreporučljivije propovjedaonicu i dalje upotrebljavati, odnosno može se opet uzeti u upotrebu."

Odredba o postavljanju ambona vrijedna je i za upotrebu propovjedaonice: "Ambon treba biti postavljen tako da odgovara crkvenom prostoru, da svi vjernici mogu dobro vidjeti i čuti službenika" (OURM 272). Vidljivost i čujnost se pokazuju kao pretpostavka za prikladni međuosobni kontakt u naviještaju riječi.

Razlozi protiv upotrebe propovjedaonice

Propovjedaonica je previsoko smještena, nalazi se predaleko u središtu crkve i na taj je način nedostupna pogledu dijela slušateljstva, osobito kad je uveden običaj nepomičnih sjedala u crkvi - neka su od praktičnih razmišljanja koja su protiv ponovnog oživljavanja propovjedaonice.

Neki radije upotrebljavaju stalak za naviještanje jer im on dopušta pogled na obrazac propovijedi što je lakše nego kad mora napamet (slobodno) propovijedati. Glavni prigovor ideološkog pravca protiv propovjedaonice jest naglašavanje klerikalnog nadređivanja, što je ne samo u proturječnosti s razumijevanjem Crkve nego i s nastojanjima suvremene demokratizacije (opasnost "čitanja lekcija s visoka") S druge strane, upozorava se na gubitak vremena koji je potreban do i od propovjedaonice. Osim toga, dopuštanjem tehnike savladava se akustična udaljenost.

Svi navedeni prigovori imaju svoje pravo. Ipak, da li svugdje vrijede i da li su na svakom mjestu utemeljeni? O tome se daje raspravljati.

Razlozi za upotrebu propovjedaonice

U barokno vrijeme mjesto za propovjedaonicu je bilo u dugoj crkvenoj lađi, u kojoj su postavljene nepomične klupe, po svoj prilici radi omiljenosti razvučenih propovijedi. Čovjek se morao i okretati. Međutim, za taj prvi protudokaz (da je previsoko smještena), može se reći da se na više mjesta "lastavičje gnijezdo" lako premiješta.

Sadržajni kvalitet izvođenja i direktno oslovljavanje u slobodnom propovjedanju predstavljaju bitni preduvjet za korespondirani odnos između govornika i slušatelja. To nadoknađuje, prema prilikama, bliski kontakt koji nedostaje.

Razmišljanja, da propovjedaonica stvara dva prostora "klerički" i "laički", ozbiljno se shvaćaju. Međutim, i svijest naroda Božjega otkrila je svoj pad u mnogobrojnim pravima sudjelovanja i dužnostima suodgovornosti. Nasuprot prekoračenom izjednačavanju, stavljaju se na razmišljanje riječi II. vat. sabora: "Opće svećeništvo vjernika i ministerijalno ili hijerarhijsko svećeništvo, premda se između sebe razlikuju bitno a ne samo po stupnju, ipak su u međusobnom odnosu; jer jedno i drugo imaju na svoj posebni način dio u Kristovu svećeništvu. Ministerijalni svećenik, svetom vlašću koju ima, odgaja svećenički narod i upravlja njime." Pri tome ne vrši to samo "in persona Christi" nego i "in nomine totius populi" (LG 10).

Polarizirajuća nastojanja "samo Krist" ili "samo narod Božji", ne zapažaju napeti odnos između Crkve kao sakramenta i Crkve kao zajednice, jer i tu vrijedi: ton čini glazbu.

Tehničke novine pružaju značajnu pomoć jer se tako i mikrofoni može instalirati na propovjedaonicu.

Što činiti?

Neosporivo je da su u starim crkvama propovjedaonica i glavni oltar uspostavili sklad između službe Riječi i službe Otajstva. Na taj uzajamni sklad treba i nadalje paziti. "Samo po sebi se razumije da otajstveno slavlje jednakopravno zahtjeva odgovarajuću prostornu kristalnu točku kao i služba Riječi."

Za ponovno vraćanje u službu propovjedaonice koja je već prisutna, prije svega u nedjeljnom euharistijskom slavlju, za vrijeme koje je propisana homilija, govori odredba: "Dostojanstvo riječi Božje traži posebno mjesto u crkvi za njezino

naviještanje, prema kojemu će se, za vrijeme službe riječi, sama od sebe obraćati pažnja vjernika (OURM 272).

Prostorna suženost između ambona odnosno stalka za naviještanje ne dozvoljava pridavati veliko značenje mjestu za naviještanje jer ni na koji način ne odgovara kao što se ona često susreće u novoobnovljenim i starim crkvama. Slijedeća napomena ima susretljivu uputu: "U stvari bi napomenuto da glavni oltar ne mora biti idealno postavljen u svakoj još tako maloj crkvi ili kapeli... Ovdje je slavljenje euharistijskog dijela mise –versus Deum'." U slučaju ako bi se još k tome koristila i propovjedaonica, na taj bi se način stvorilo mjesto za svećeničko sjedalo i ambon. Ambon i propovjedaonica se ne isključuju. Oni uvjetuju jedno drugo.

Prigovor da se gubi vrijeme dolazi do izražaja na glavnim euharistijskim slavljinama. Naime, zajednica više puta zapjeva odgovarajuću pjesmu za iduću propovijed dok se svećenik penje na propovjedaonicu.

Tko stupi u katoličku crkvu, njegov pogled u crkvi najčešće zastane na sjaju glavnog oltara i propjedaonice kao dviju važnih oprema u crkvi. Pri tome bi se morao stil (gradnje) prilagoditi glavnom oltaru i samome prostoru. Stalak (za čitanje) kao ambon odgovara doduše dostojanstvu Božje službe. To bi bilo prije svega svjedočanstvo siromaštva gdje propovjedaonica stoji na raspolaganju.

Teološki doprinosi, tumačenje obadviju forma prisutnosti Krista u riječi i sakramentu, pastoralni razlozi, služba naviještanja i umjetnička razmišljanja, ponovno oživljavanje obaju centara crkvenog prostora - govore za ponovno preuzimanje propovijedi s propovjedaonice. Nije riječ o općem pravilu. Tu dolazi do dotičnih odnosa, također i na osobni pogled. I tu vrijedi: "Svaki pismoznamac (književnik) dakle, koji je postao učenik kraljevstva nebeskoga, izjednačuje se s domaćinom, koji iz svoje riznice vadi novo i staro.